

так визначає поняття «еліта»: «Еліта в людському середовищі характеризується як клас чи група людей, які проявили себе в патріотичному служінні своїй нації не за гроші, не за нагороди, не за кар'єру, а винятково за жертвним покликом сумління, щоб урятувати чи допомогти своїм одноплемінникам» [6, с. 500]. Погоджуючись із таким визначенням, підкреслимо, що воно є вкрай актуальним для розуміння змісту поняття «еліта» для сучасної політичної реальності.

Продовжуючи власні роздуми, І. Белебеха характеризує еліту як складну структуру, що утворена з певних груп особистостей, які є у всіх прошарках суспільства [1, с. 501]. Уважаємо, що зазначений підхід є конструктивним для філософського розуміння поняття «еліта». Розвиваючи власний підхід, дослідник конкретизує, що в цій структурі можна виділити певні рівні розвитку еліти відповідно до складності проблем, які вона вирішує. Так, перша група – це супереліта, яка має і всеукраїнський, і світовий авторитет. Уважаємо, що представники такої еліти вирішують проблеми й завдання, що стосуються планетарного масштабу. Другу групу складають представники еліти вищого класу, які мають всеукраїнський авторитет. Розв'язання професійних, суспільних проблем відбувається в межах країни. Третя група, на думку науковця, це еліта середнього класу. Вони мають регіональний авторитет і, відповідно, розв'язують суспільно-значущі завдання в межах певного регіону. Остання група – це народна (регіональна) еліта, яка має міський чи сільський авторитет [1, с. 501].

Досліджуючи роль та значення еліти в життєдіяльності суспільства, І. Белебеха зазначає, що в сучасній Україні, за роки її незалежності, не сформувалося справжньої української еліти. «За 21 рік українська еліта не сформувалася. <...> Українська еліта сучасного формату (1991–2012), втратила дециду своїх чеснот порівняно з класичними взірцями» [1, с. 499]. Отже, основна вада чинної української еліти полягає у відсутності чіткої національної позиції.

Проте, І. Белебеха наголошує, що хоча й на сьогодні відсутня справжня, національна свідомість українська еліта, то це не означає, що в нас її немає зовсім. Цікавою є думка науковця про те, що «еліта не буває колишньою», вона є завжди сучасною і служить Україні, адже ніхто не може сказати, що Т. Шевченко, І. Франко, Леся Українка, Д. Донцов, В. Липинський та В. Стус перестали бути чинною українською елітою [1, с. 501]. Результати їхньої праці є великим культурним надбанням нації, яким ми можемо зараз пишатися і використовувати для відродження українського духу, виховання молодих поколінь.

Українська еліта, на думку І. Белебехи, «покликана керувати державою, суспільством, і лише за цих умов національними стануть як держава, так і суспільство» [1, с. 503]. Отже, еліта не має цуратися владних органів,

навпаки, вона мусить намагатися посісти там гідне місце і бути відповідальною за те, щоб мати змогу впливати на життя країни, державотворчі процеси. Сучасна українська еліта має бути відповідальною за відродження української нації. «Націю треба повернути у свій природний стан – збагаченою добротою, чесністю, відданістю своїм споконвічним традиціям і законам, духовно сильною, морально чистою. Це наш святий обов'язок як перед Богом, так і перед нинішніми та майбутніми українцями» [1, с. 504].

Українська еліта має бути відповідальна за розбудову громадянського суспільства в Україні. Її діяльність мусить спонукати громадян до активних дій, захисту своїх прав та свобод перед державою. З цього приводу І. Белебеха зазначає: «Українська еліта зобов'язана вести націю до високої самоорганізації. Саме еліта покликана «запліднити» <...> національну людність таким світобаченням, щоб кожна людина відчула себе державотворцем, <...> наповнилася почуттям відповідальності за долю нації...» [1, с. 504]. Так само сучасна українська еліта мусить бути відповідальною за виховання молодого покоління, з якого має бути сформована майбутня українська еліта. Так, І. Белебеха пише: «Вихованням української еліти має займатися сама українська еліта. Більше нікому цією важливою справою займатися» [1, с. 506]. Виховати високоморальну людину, яка спонукається інтересом нації і здатна розв'язувати суспільні проблеми, може лише людина, яка сама є взірцем такої поведінки.

Проаналізувавши філософські погляди українських мислителів щодо призначення української еліти висноуємо, що вона має нести відповідальність за те, щоб у суспільстві зберігався дух інтересу цілого, нації, а не переважали егоцентричні мотиви вигоди; за плекання в собі таких рис, як шляхетність, мудрість, мужність; за виховання національної свідомості в інших суб'єктів соціального простору; за ефективність функціонування влади як у внутрішній політиці, так і в зовнішній; за економічний рівень розвитку суспільства; за розбудову громадянського суспільства в Україні; за виховання майбутніх поколінь української еліти, передавання свого досвіду та національного духу.

1. Белебеха І. Національне прозріння українців / І. Белебеха. – Х.: ФОРМ Здоровий Я. А., 2012. – 580 с. 2. Донцов Д. Де шукати наших історичних традицій; Дух нашої давнини / Д. Донцов. – К.: МАУП, 2005. – 568 с. 3. Жукова Н. А. Елітарність як компонент культуротворення: досвід некласичної естетики / Н. А. Жукова. – К.: ПАРАПАН, 2010. – 244 с. 4. Липинський В. Повне зібрання творів, архів, студії / В'ячеслав Липинський; Ярослав Пеленський (ред.) НАН України; Ін-т східноєвропейських досліджень. – К.: Філадельфія, 1995. – Т. 6. кн. 1: Листи до братів-хліборобів: про ідею і організацію українського монархізму: твори. – 471 с. 5. Мазепа В. Еліта та народні маси у соціальній філософії Івана Франка / В. Мазепа // Філософська думка, 2001. – № 6. – С. 97–122. 6. Платон. Держава. Пер. з давньогрецького. Д. Коваль / Платон. – К.: Основи, 2005. – 355 с.

Юлія Серова

## Соціальна міфотворчість як атрибут функціонування еліти

*У статті розглядається соціальна міфотворчість як атрибут функціонування еліти. З'ясовуються умови, що сприяють активізації соціальної міфотворчості. При цьому констатується, що особливого статусу соціальна міфологія набуває у зв'язку з прискоренням науково-технічного прогресу, зростанням ролі інформаційних процесів, кардинальними змінами способу життя.*

*Creation of social myths as an attribute of elite's functioning is examined. The conditions promoting it are defined. It is also considered, that social mythology became a special status with the acceleration of scientific and technical progress and with the increasing of the role of information's processes as well as the cardinal changes in the way of life.*

Сучасна соціокультурна ситуація характеризується зростанням ролі міфотворчості, котра проявляється в активному виробництві, трансляції та тиражуванні особливого типу міфів, властивих свідомості інформаційного суспільства. Цьому сприяють глобальна масовізація, пануючий стан засобів масової інформації в формуванні образу навколишньої соціальної дійсності та розширення візуального компоненту сприйняття світу. Актуальність дослідження проблеми соціальної міфотворчості полягає в тому, що на сучасному етапі суспільного розвитку, як ніколи раніше, міфотворчість торкнулася всіх сфер суспільної діяльності, але особливо явно заявила про себе в науці, політиці та економіці.

Настільки значне поширення соціальних міфів підсилює потребу філософського осмислення феномену соціальної міфотворчості, зокрема як атрибуту функціонування еліти, що і є метою даної статті.

Особливо значущими для досліджуваної теми є роботи, у яких порушується проблема сучасної міфотворчості, а саме: Т. Адорно, Д. Бела, А. Вінера, А. Гулиги, П. Гуревича, Е. Кассіра, С. Московичі, Г. Осіпова, Ж. Сореля, М. Хевеши та інших. Серед вітчизняних дослідників праці: В. Андрущенко, О. Балли, І. Бойченка, Л. Губерського, Г. Носової, А. Приятельчука, Т. Розової, А. Ставицького, Д. Усова та інших. Роль засобів масової інформації, як каналу виробництва, трансляції та фільтрації соціальних міфів, вивчалась такими дослідниками, як Р. Мертон, М. Маклюэн, М. Назаров, Е. Орлова, Г. Почепцов, Ю. Хабермас та інші.

Як свідомо, природно-соціальна істота, людина реалізує себе, проявляє свою сутність у специфічній сфері свого самовираження – у сфері творчої діяльності, яка визначає засади подальшого розвитку людини.

Прагнення до творення стає життєвим кредо людини. Тоді виникає здатність усіляко удосконалювати свою сутність (фізичну, духовну) і виявити її в конкретному виді діяльності. Творчість перетворюється в найважливішу необхідність, життєву потребу самореалізації особистості. Як зазначає С. Подмазін, творчість є інтенцією особистості, головне в ній не здобуття нових матеріальних та духовних продуктів, а постійне перетворення світу особистості, утворення у ньому нового змісту [5, с. 26].

Незалежно від розуміння характеру й змісту творчості, у будь-якій культурі вона виступає як цінність, утворюючи ядро тонкого й всеосяжного механізму культури, спрямованого на організацію й регуляцію буття соціуму.

Таким чином, творчість розглядають як найвищу форму креативності, що іманентно властива усім рівням ієрархії буття та яка сприяє самозбереженню й відтворенню сущого за допомогою якісних трансформацій.

Одним із виявів творчої фантазії людського духу виступає міф. Саме фантазія як вираз специфічної активності людської психіки є тією основою, що викликала до життя міф. Творча фантазія є фундаментом міфотворчості, релігії, мистецтва, науки тощо.

Отже, міфотворчість можемо розглядати як специфічний різновид культурно-творчого процесу, у ході якого формуються ті або інші (міфологічні) уявлення про дійсність, які спричиняють досить істотний вплив на процес функціонування знання в духовному житті суспільства. Міфотворчість виступає невід'ємним компонентом людської діяльності та є досягненням духовного, культурного розвитку людства. Більш того, в історії культури міфотворчість – це найбільш ранній зі способів узагальнення, осмислення та

збереження для наступних поколінь всебічного досвіду колективно здійснюваного життя.

Упродовж усієї своєї історії людство завжди створювало міфи. Незалежно від змін, що відбувалися з плином часу, міф завжди затверджував ідеали сучасного йому суспільства, становлячи, при цьому, фундамент колективної свідомості. Але якщо від початку міфотворчість була породжена гострою життєвою потребою людини в пізнанні навколишнього світу, який сповнений небезпек, загадок та невизначеностей, то соціальна міфотворчість з'являється як спрощення реальності та головне правдоподібне її пояснення. За таких умов завданням міфотворчості є організувати світ таким чином, щоб все, що відбувається, мало свій сенс та було зрозумілим. Ще однією міфопороджуючою причиною є різного роду катаклізми та кризові ситуації, які знаходять свій прояв у всіляких революціях, переворотів, війнах тощо, що породжують афекти страху та надії, бажання та пристрасті, любові та ненависті, тим самим роблячи людину вразливою. За таких обставин міфотворчість відбувається на рівні колективної психіки й зачіпає не стільки свідомість індивіда, скільки його емоційну сторону.

Таким чином, поняттям соціальної міфотворчості позначається два процеси: цілеспрямоване продукування міфів та стихійне їх виникнення в міфологічній свідомості. Стихійне виникнення соціальних міфів, тобто дійсна соціальна міфотворчість, – це є об'єктивне формування міфу, дистанційоване від волі та безпосереднього впливу соціальних суб'єктів. Самостійно міф виникає як потреба сьогодення, як спроба і засіб пояснити ті обставини чи ситуації, які науково, раціонально пояснити неможливо, або як спрощена інтерпретація цих, не для всіх зрозумілих, пояснень. Якщо дійсна соціальна міфотворчість як процес починається з ірраціонального імпульсу і розгортається в міфологічній свідомості, то удавана соціальна міфотворчість є цілеспрямованою раціональною дією, продуктом якої є міф з обміркованим задумом, ірраціональність якого пов'язана з несвідомим сприйняттям і поширенням міфу. Процес удаваної соціальної міфотворчості передбачає існування активного творчого суб'єкту, результатом діяльності якого є соціальний міф. А оскільки суб'єкт творить міф, справедливим є висновок, що він і твориться з певною метою (здійснення впливу) і має функціонувати з цієї ж причини.

Важливо підкреслити, що соціальна міфотворчість все більше зазнає впливу цілеспрямованої раціональної дії, результатом якої є міф з обміркованим задумом.

Свідоме продукування соціальних міфів перетворює міфотворчість на виробництво, зберігання, поширення та переробку спеціальних «зразків», шаблонів, відповідно до інтересів окремих груп людей, на налагоджену міфоіндустрію, яка за основу власного клонування бере історичні змісти. Міф із свідомісної форми перетворюється на виробничу форму продукування ідей, уявлень, на суспільний засіб виробництва – а це вже не той міф, це лише його залишки [4, с. 49–50].

Міфотворчість як процес творення соціальної міфу та ключові моменти його конструювання розглядає дослідник соціальної міфології Е. Кассіра. На його думку, сам процес міфотворчості складається з трьох основних прийомів, де першим з них є зміна функцій мови, в результаті чого домінуюча роль належить емоційній функції, а не описовій. Другим є обряд, що змушує його учасників втрачати відчуття індивідуальності й переходити в стан екстатичного злиття з колективом. Так, здавна щодо людини застосовувались

методи придушення й примусу, але в більшості випадків ці методи орієнтувалися на «матеріальні» результати. Навіть найсуворіші деспотичні режими задовольнялися лише нав'язуванням людині певних правил дії, а почуття та думки людей їх при цьому не цікавили. Сучасні міфи діють зовсім по-іншому. Вони не починають із того, що санкціонують або ж забороняють щось. Вони спочатку змінюють людей, для того, щоб потім мати можливість регулювати й контролювати їхні діяння. В результаті чого люди стають жертвами міфів без серйозного опору. Адже вони переможені й скорені ще до того, як виявляються здатними усвідомити, що ж насправді відбулося. Третім, але не менш значимим прийомом є пророцтво. Так, сучасні представники політичної еліти добре знають, що великими масами людей набагато легше управляти силою уяви, ніж фізичною силою. Й вони майстерно використовують ці знання. Політик став чимось на зразок публічного провісника майбутнього. В свою чергу пророцтво стало невід'ємним елементом у новій техніці соціального управління.

У розглянутій схемі міфотворчості залучаються такі властивості міфу, як зв'язок з ритуалом, магія слова, емоційно-чуттєве сприйняття реальності. Таким чином, схема, запропонована Е. Кассіером, основу побудови соціального міфу вбачає в піднесенні того, що необхідно впровадити в суспільну свідомість у формі міфу.

Російський дослідник соціальної міфотворчості С. Корсаков запропонував проект побудови соціальної міфології, який орієнтований на глибші пласти суспільної свідомості, ніж схема, запропонована Е. Кассіером. Так, С. Корсаков успіх маніпулювання свідомістю за допомогою соціальних міфів вбачає не у формальному, а в сутнісному їх аспекті. Не оформлення в міф, а розпізнання діючого міфу й саме його модифікація в потрібному напрямку – запорука успіху соціальної міфотворчості.

До речі, С. Корсаков саме поняття маніпулювання стосовно власного проекту створення соціальної міфології відкидає. Причина ж невизнання автором маніпулятивного характеру соціальної міфології, на нашу думку, криється саме в негативному ставленні суспільства до цього процесу, адже проекти, спрямовані на його (суспільства) благо, є скоріше винятком, аніж правилом у маніпулятивному процесі.

Звертаючись безпосередньо до процесу творення міфу, потрібно зазначити, що неможливо його створити на порожньому місці. Для цього обов'язково необхідним є певний об'єкт (концепт), який має бути знайомим для групи людей, для яких створюється міф (якщо ж у міфі відсутній концепт, тоді його важко відрізнити від звичайних вигадок або зловмисної неправди, тому за таких умов він є лише казкою). Іншими словами, він уже наділений деяким числом асоціацій та знань, якими володіють люди про цей об'єкт. Як правило, це дуже характерно для повсякденної мови та мови ЗМІ. Такі асоціації й знання є досить нестійкими, розпливчастими та такими, що позбавлені жорсткої вивіреності визначень й логічної аргументації, тому міфу їх зручно використовувати в тих кількостях й у тому контексті, що йому потрібний для конструювання нової реальності.

Так, в основі міфу лежить поняття або ситуація (концепт), що від початку має деякий набір значень та смислів. Міф же «віднімає» у концепта його першопочатковий смисл та намагається замінити його іншим, котрий й буде змістом міфу. Таким чином, концепт використовується міфом як форма, яку можна наповнити різним змістом. Але потрібно відзначити, що зміст концепту не зникає повністю, він лише

деформується міфом та спрощується. Так, наприклад, коли з ланцюга подій висмикуються тільки ті факти, які потрібні для створення образу або уявлення про ту або іншу подію. Цей прийом дуже часто використовується засобами масової інформації, коли певні факти замовчуються, а інші, навпроти, активно виставляються напоказ, акцентуючи увагу глядача.

Мистецтво міфу полягає в тому, щоб сконструйовані ним елементи, або інтерпретація тих або інших подій чи явищ, виглядали природно, вписувалися у здоровий глузд людей та сприймалися ними як система об'єктивних фактів. Отже, міф за допомогою концептів, у яких він забирає зміст, конструює реальність, що виглядає як сукупність очевидних фактів.

У результаті, під дією соціальних міфів реальність настільки спотворюється та міфологізується, що її об'єктивний аналіз теоретично можливий тільки при критичному зіставленні різних джерел. Однак, у більшості випадків це є практично неможливим через упередженість, суб'єктивність або заангажованість джерел інформації.

Таким чином, для актуалізації міфу повинні виконуватися конкретні умови. По-перше, соціальний міф повинен бути породжений міфологічно, що зумовлює потребу в проведенні паралелей із класичними міфами. Поряд з цим міф має примикати до містики та використовувати ритуали, інакше строк його існування буде дуже обмежений. По-друге, міф має бути тісно пов'язаний із традиціями й архетипами колективного безсвідомого. І по-третє, міф повинен мати якість тотальності. Тобто потрібно, щоб міф вирішував глобальні завдання.

Окрім цього, однією з найважливіших умов існування соціального міфу є наявність бінарних архетипових опозицій (К. Леві-Стросс), на кшталт «ми-вони». Ця опозиція має універсальний характер, тому що будь-яка група людей, будь-яке суспільство осмислює себе у протиставленні до інших груп чи інших суспільств. Тут проглядається позитивна складова – об'єднувати людей у боротьбі проти зовнішнього агресора, надавати людині почуття причетності до долі свого народу, допомагаючи їй долати труднощі. Але міфологічний погляд на речі має свою специфіку. Він проявляється в тому, що група, яка об'єднана займенником «ми», осмислюється не просто як одна з багатьох, але як єдина в своєму роді, а ті, хто їй протиставляються, тобто «вони», наділяються негативними рисами, їм приписуються нелюдські вади та жорстокість. В сучасних умовах опозиція «ми-вони» стає важливим елементом створення та підтримки соціального міфу.

Варто зазначити, що міфологічні технології не є й не можуть бути загальнодоступними, адже міф значною мірою є творінням автора, що включає його самого, як елемент. Крім того, міфологічні технології частіше стають умінням вузької групи, яка інтуїтивно відчуває ефективність тих або інших дій у боротьбі за владу. У цьому зв'язку Е. Кассієр зазначає: «Раніше міф завжди вважався продуктом якоїсь несвідомої соціальної діяльності. Але тепер міфи створюються людьми, що діють найвищою мірою свідомо й відповідно із планом. Вони прекрасно знають, що їм треба й продумують кожний свій крок. З появою цих людей міфам уже не дозволяється розвиватися вільно й стихійно. Нові міфи жодним чином не дикі плоди багатой уяви. Це вироби, виготовлені досить умілими й спритними майстрами» [3, с. 154]. Такими майстрами або творцями міфів, на думку Р. Барта, є «багаті», яких він розуміє як еліту. Їх діяльність через міф спрямована на знерухомилення світу, що сприяє збереженню встановленого порядку й працює на його підтримку. Особливість міфу, що робить його привабливим

інструментом для правлячих еліт, була відзначена ще Платоном. Античний філософ, розуміючи особливість міфу впливати на уяву, підкреслює його здатність спонукати людину або пізнавати невідоме, або ж дати себе зачарувати. І саме ця друга властивість міфу забезпечує йому неминучу актуальність.

Таким чином, пояснюючи силу міфу, представники правлячих еліт з давніх часів займалися міфотворчістю, переслідуючи свої цілі. Наприклад, заради зміцнення власної влади вони організовували й організують поширення такої інформації про свою діяльність, у якій їм приписуються різноманітні достоїнства, аж до надприродних. Начебто, тільки завдяки розуму, енергії, відвазі «царя-батюшки», «батька націй», «всенародно обраного президента» (або за рахунок їхніх «довіrenих відносин» із Всевишнім) вдалося перемогти ворогів та забезпечити процвітання батьківщини й благополуччя громадян. Подібна практика широко використовується впродовж багатьох століть включно до сьогоденного дня.

Водночас слід зазначити, що й для самої людини поклонятися є природним. Її невпевненість, залежність закінчується бажанням сховатися під крилом міфотворців, делегувати їм право на істину. Так, схильністю до моделей, зразків поведінки, до патронажу досягається психічна стабільність, разом з нею – передбачуваність, впевненість та захищеність. А відтак, у кожному суспільстві є досить значна кількість людей, які потребують заспокоєння, надії, відчуття безпеки; людей, які схильні підпорядковувати свою свідомість приписам міфів і, більше того, нездатних існувати поза будь-якою міфологічною системою. Зокрема, Ф. Ніцше приходив до висновку, що звільнити мислення людей від ілюзій – означає позбавити їх впевненості в собі та відкрити доступ руйнівній енергії. Недаремно володіння ілюзіями для людини є «стратегією виживання».

Тому і не випадково міфотворчість відіграє таку важливу роль у житті сучасного соціуму. Прикладом цього може бути людина зовсім недалекого минулого – людина радянських часів, яка, перебуваючи під впливом наскрізь міфологізованої тоталітарної ідеології, все своє життя, починаючи з дитинства й до останніх днів, існувала в міфах, лише з віком переходячи з однієї міфологічної системи в іншу.

Таким чином, на думку П. Бурд'є, у світі відбувається символічна боротьба за право створювати та нав'язувати легітимне бачення світу. Тобто той соціальний світ, що кожний індивід вважає природним, насправді ж є таким, яким його хочуть бачити окремі прошарки – еліти. Саме вони нав'язують людям схеми сприйняття, логіку аргументації, ставлення до подій тощо, тобто формують уявлення, здоровий глузд. Для цього вони використовують свій символічний капітал у вигляді довіри й визнання, популярності, звань тощо [1, с. 203–205]. Серед умов, які забезпечують формування потрібних уявлень, виділяють наступні: по-перше, наявність символічного капіталу; по-друге, погляди, які пропонуються, мають базуватися на реальності, або ж, за словами Р. Барта, основою міфу є існуючі в мові поняття, зміст яких «викарадає» міф, бо від цього залежить ефективність процедури нав'язування. І вже міф видає себе за реальність, відокремлюючи щільною завісою людей від світу. І тим небезпечніше він, чим більше ця завіса схожа на реальність. Але насправді, це вже інша реальність – знекровлена, позбавлена історії, спрощена та викривлена.

Таким чином, звернення до соціальної міфології в сучасному суспільстві пояснюється невдоволеною потребою

індивіда в цілісному погляді на світ та окремі явища в житті суспільства.

Особливо підвищується тенденція актуалізації соціальної міфотворчості з появою інформаційного суспільства, систем мас-медіа, інтернету та інших джерел інформації. Причиною цього часто є надлишок інформації, що в свою чергу, з одного боку, породжує заблудження, адже людський мозок здатен запам'ятати, перш за все, найбільш яскраві та прості, а не істинні образи та трактування; а з іншого, людина постає перед проблемою вибору між джерелами інформації, й тут вже справа кожного, в яке знання вірити та використовувати. Понад це, інформація, перш ніж досягти свідомості людини, проходить ряд бар'єрів, пропускну здатність яких обумовлена індивідуальними особливостями людини та її соціальними характеристиками.

Тому сьогодні саме засоби масової інформації є головним транслятором та розповсюджувачем соціальних міфів. А їх роль, на думку фахівців, у поширенні соціального міфу, а також зловживання ним, з часом не зменшується, а лише збільшується. Тому фактично кожен, хто має доступ до легітимних засобів трансляції міфів, починаючи від окремої людини й закінчуючи державою, може займатися виробництвом й нав'язуванням уявлень. А той, хто має можливість нав'язувати свої зрежисовані уявлення, має владу та є спроможним впливати на процеси управління. Це призводить до висновку, що міфи в сучасну, зокрема українську, дійсність привносять суб'єкти, що мають власні інтереси. Ці інтереси пов'язані зі збереженням або підвищенням статусних позицій у політико-управлінському, економічному або соціокультурному контекстах. Носіями відповідних інтересів, як правило, є еліти – політичні, економічні й інтелектуальні. Вони «рекрутують» своїх прихильників, піднімають маси на боротьбу проти тих норм, порядків, які вважають неприйнятними [2, с. 82]. Саме вони, насамперед, зацікавлені в збільшенні символічного капіталу, що і є головною метою формування соціальної міфології.

Так, міфотворчість, на думку тих, хто конструює соціальні міфи, є інструментом використання символічної й значеннєвої реальності, що обслуговує виживання соціальної спільноти й створеної для неї соціальної утопії. Насправді ж соціальні міфи створюються для того, щоб втягнути масу в діяльність, спрямовану її в потрібному напрямку, який, як правило, відстоює інтереси лише окремих осіб.

Попри це, сучасна людина, на відміну від первісної, не захоплена міфом тотально. Оскільки вона може розглядати міф не лише як реальність, а й як казку, вигадку або обман. Звідси й походить різноманіття соціальних міфів, їх зіткнення між собою, що породжує конкуренцію та ідеологічну боротьбу.

Залежно від якості створеного міфу, він впливає на об'єкт за простою шкалою: від сильного ступеня впливу до слабкого. При невмілій його конструкції вплив взагалі відсутній. У зв'язку з цим варто враховувати й сили, що перешкоджають поширенню й впровадженню соціальних міфів у суспільну свідомість. Адже їхня діяльність іноді значно знижує ступінь впливу навіть геніально створеного соціального міфу.

Важливою якістю соціального міфу є те, що він завжди розрахований на конкретний результат. Так, результатом впливу міфу може бути: дія; зміна характеру дії; формування або зміна поглядів на подію або явище; бездіяльність як активна позиція; відсутність результату, коли це є ціллю. Таким чином, загальною кінцевою метою соціального міфу є спонукання до певної соціальної реакції шляхом

формування потрібного уявлення. Отже, міфотворчість як об'єктивне явище соціальної дійсності має позачасовий характер та продукується свідомістю суспільства протягом усього історичного розвитку людства. Це пояснюється тим, що потреба в міфології існувала завжди, і сьогодення не є виключенням. Адже міфологія проявляється там, де раціональні засоби пізнання не можуть надати задовільного пояснення того або іншого явища чи процесу; при цьому відіграє важливу роль у регулюванні поведінки сучасної людини, впливаючи на її свідомість. Понад це, за допомогою соціальної міфології, на сьогоднішній день реалізується цілеспрямоване маніпулювання масовою свідомістю шляхом систематичного впровадження в свідомість ланцюга різних

соціальних міфів, які складають фундамент ілюзорної картини світу. В свою чергу, ілюзорна реальність формує підсвідомі установки, що переходять в реальну мотивацію людської активності.

1. Бурдьє П. Начала. Choses dites: Пер. с фр. / П. Бурдьє. – М.: Socio-Logos, 1994. – 288 с. 2. Гуревич П. С. Социальная мифология / П. С. Гуревич – М.: Мысль, 1983. – 175 с. 3. Кассирер Э. Техника политических мифов / Э. Кассирер // Октябрь. – 1993. – № 7. – С. 153–164. 4. Носова Г. Миф у культурі: спроби інтерпретації / Г. Носова // Філософська думка. – 2003. – № 5. – С. 27–51. 5. Подмазін С. І. Діалектичний зв'язок традицій і новаторства як детермінанта оптимізації розвитку особистісно орієнтованої освіти / С. І. Подмазін // Мультиверсум. – К.: Український центр духовної культури, 2001. – С. 22–30.

Едуард Юрченко

### Рестаурація української природної еліти (історичний досвід та перспективи)

*Аналізується проблема рестаурації природної еліти українства. Окреслюються різні підходи до загального визначення природної еліти. Розглядаються, в історичній оптиці, етапи формування та трансформації української природної еліти. Особлива увага приділяється рестаураційним процесам упродовж українського елітотворення.*

*The problem of restoration of the natural elite of Ukrainians is analyzed. Different approaches to the common definition of the natural elite are considered. The stages of formation and transformation of natural Ukrainian elite in historical optics is also considered. Particular attention is paid to the restoration process of Ukrainian elite making.*

Існує достатньо велика кількість концепцій еліти. Вони суттєво відрізняються між собою як трактовкою самого поняття еліти, так і розумінням джерел її статусу. Надзвичайно важливою в цьому контексті уявляється концепція природної еліти, яку сформулював у межах сучасного соціально-гуманітарного знання політичний та соціальний філософ Ханс-Херман Хоппе: «У будь-якому суспільстві є люди, які в силу того, що в них є якісь особливі якості, придбані або дані їм від народження, мають статус еліти. Внаслідок свого таланту, багатства, мудрості чи хоробрості вони користуються якимсь природним авторитетом, а їхні думки й оцінки – загальною довірою і повагою.

Більше того, в ході відбору при утворенні сімей, а також у силу дії генетичних законів спадковості й цивільних законів про спадкування, цей авторитет виявляється розподіленим серед невеликого числа родів. Саме до глав знатних родів, відомих чеснотами й визнаними досягненнями, звертаються люди у випадку конфліктів і скарг» [5].

Одразу треба відзначити, що ця ідея виникла набагато раніше. Природна еліта, як певний концепт, фігурує в працях філософів античної та середньовічної доби, класиків консервативної думки (таких як Едмунд Берк) та навіть ідеологів Американської Революції. Обмежений формат роботи не дає нам змоги охопити все це розмаїття спроб осмислити цей феномен. Але думка Ханса-Хермана Хоппе заслуговує на увагу як найбільш сучасний і актуальний варіант формулювання старої ідеї, висловленої сучасним та, водночас, гідним звання живого класика мислителем соціо-гуманітарного спрямування.

Іншим незаслужено забути мислителем, що приділяв надзвичайно велику увагу природній еліті, був Ганс Гюнтер. Його погляд на її сутність було обумовлено трасологією – основною сферою його наукових інтересів. Цікаво відзначити, що Гюнтер був одним із провідних авторитетів для Дмитра Донцова.

«У середньому, спадкова цінність станів тим вища, чим вищий стан, але на рівні родин, а не окремих осіб. Тож під

час вибору подружніх пар питання про стан теж небайдує. З погляду теорії спадковості відмінності між станами не настільки важливі, як раніше думала шляхта, але вони важливіші, ніж вважають ліберали й соціалісти.

Якщо людина середнього або вищого стану укладає шлюб на тому самому рівні, причому вибирає дружину або чоловіка не з родини якогось нувориша, а з сім'ї, що належить до цього стану протягом кількох поколінь, то високий рівень буде збережено. Діти ж нуворішів відрізняються тим, що вони обирають, керуючись часто сліпою пристрастю, людей з меншою спадковою цінністю, тому їх нащадки зазвичай опускаються на ту саму ступінь, з якої починав сходження й досяг успіху дід. Найкраще свідчення спадкової доброякісності сім'ї – її поступове піднесення. Зробити висновок про особливу спадкову обдарованість сім'ї можна в тому разі, якщо її численні діти вміють затвердити себе, ставлячи такі цілі, для досягнення яких потрібно не тільки багатство, а й талант» [1, с. 450].

Як легко можна зрозуміти з цієї цитати, для Гюнтера головною одиницею виміру спадкової цінності (яка для нього була невід'ємною ознакою природної еліти) була родина, а не окрема особа.

Може скластися думка, що він приділяв надмірну увагу спадковому фактору, не враховуючи факторів соціальних, зокрема виховного. Але це не так: співвідношення між спадковістю й вихованням було однією з найважливіших для нього проблем. «Питання стоїть так: якщо спадковість має вирішальне значення, то як зробити виховання осмисленим і в перспективі успішним? Чого можна досягти, незважаючи на наявність у вихованця незмінних рис?

Спочатку потрібно встановити, які риси відносяться до незмінної спадкової суті, а які виникли під впливом середовища і можуть бути змінені за допомогою інших впливів. Шиллер вірно говорив про конфлікт «незмінної суті» людини з мінливими зовнішніми умовами.

Питання вирішується порівняно просто, якщо йдеться про здібності до певного предмета. Такі спадкові здібності